

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ ЗАСОБАМИ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

А. О. Логінова

Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

У статті розглядається особливість використання наукової спадщини з метою формування в учнів наукового світогляду та набуття досвіду дослідження природи. Наголошено на актуальності та важливості шанування української науки як складника світової культури та розуміння дитиною потреби популяризувати здобутки українських учених-природничників для подальшого розвитку географії. Як результат встановлених положень, на прикладі наукової спадщини відомих українських діячів запропоновані шляхи адаптації їх наукової спадщини для дослідження на уроках географії.

Ключові слова: географія, зміст освіти, методика навчання, наукова спадщина.

FORMATION OF SCIENTIFIC OUTLOOK OF STUDENTS USING SCIENTIFIC HERITAGE IN GEOGRAPHY LESSONS

A. O. Lohinova.

The article examines the peculiarity of the use of scientific heritage for the purpose of forming a scientific worldview in students and gaining experience in studying nature. The relevance and importance of honoring Ukrainian science as a component of world culture and the child's understanding of the need to popularize the achievements of Ukrainian natural scientists for the further development of geography are emphasized. On the example of the scientific heritage of famous Ukrainian figures, we are proposed ways of adapting their scientific heritage for research in geography lessons.

Keywords: geography, content of education, teaching methods, scientific heritage.

Серед найважливіших принципів шкільної географічної освіти – її науковість. Вона має свій теоретичний каркас, свої методи й прикладні елементи. А основою для формування змісту шкільної географії є наукова спадщина, що трансформована принципами системності, систематичності, зв'язку з життям, доступності, цікавості тощо. Наукові твори вчених, є прикладом того як знання виникають, хто їх продукує, що вони не з'явилися самі по собі в Інтернеті. Навіть якщо аналіз першоджерел із залученням досягнень сучасної науки, вказує на хибність думок чи ідей вчених минулих часів, це також приклад як твориться наука. Учням слід доводити думку, що подальший розвиток географічної науки можливий лише за умови власного пізнання наукового поступу нинішніх, а згодом і прийдешніх поколінь, у тому числі й власні наукові досягнення й відкриття.

Відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти [2] компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій передбачають формування наукового світогляду; здатність і готовність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації. Зі свого боку у пропедагтичному курсі «Природознавство» для 5 класу [4] одним з основних завдань навчального предмета є оволодіння й удосконалення вміннями проводити спостереження, досліди, вимірювання та описувати їх результати. Також компетентнісний потенціал географії в сучасних навчальних програмах для 6-9 класу наголошує про важливість усвідомлення учнями значущості здобутків географічної науки, зокрема пошанування досягнень українських учених [5]. Тому у 6 класі учень зіставляє карти Ератосфена і Птолемея з сучасною картою; добирає з різних джерел додаткову інформацію про пізнання і дослідження Землі; простежує за картою маршрути мандрівників і дослідників; порівнює сучасні дослідження Землі з тими, що мали місце в більш ранні епохи. У 8 класі передбачено наведення прикладів географічних досліджень території України у минулому і тепер; пояснювати особливості. У 10-11 класах дослідницький метод використовується під час складання графіків, діаграм, схем, звітів, економіко-географічних характеристик територій; роботи з різними джерелами географічного змісту та над творчими завданнями [6]. З цієї причини впливає думка, що формування наукового мислення виникає у старшому шкільному віці і для цього необхідний певний ступінь моральної, інтелектуальної, психічної зрілості. Насправді, формування наукового мислення зароджується ще у початковій школі через оволодіння елементарними дослідницькими вміннями. Згідно з Державного стандарту початкової загальної освіти [3] реалізація мети початкової освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проектної діяльності.

Таким чином, наукова спадщина може бути матеріалом для експерименту, проведення аналогії, аналізу, формування діалектичних поглядів, критичного мислення тощо. Так ми стимулюємо в учнів інтерес до предмету, формуємо уміння використовувати наукові методи дослідження, а також виконуємо основні вимоги стандарту до обов'язкових результатів навчання природничої освітньої галузі: пізнання світу природи засобами наукового дослідження; опрацювання, систематизація і презентація інформації природничого змісту; розвиток власного наукового мислення.

Зупинимось докладніше та доведемо власну думку на прикладі використання наукової спадщини відомих діячів української географічної науки. Однією з важливих форм організації науково-дослідницької діяльності на позакласних заходах з географії є освітні екскурсії. Наприклад, на території Історико-краєзнавчого меморіального музейного комплексу Малинського лісотехнічного коледжу, що присвячений життю і творчості Миколи Миклухо-Маклая. На етапі підготовки вчитель уточнює маршрут, знаходить потрібні об'єкти, намічає зміст і обсяг тих знань, які повинні отримати діти, послідовність проведення окремих частин екскурсії, встановлює місця для колективних і самостійних спостережень, опрацювання отриманої інформації у процесі дослідження та її оформлення. Далі слід підготувати для кожного учня так звані «аркуші даних» зі списком питань, що сприяють накопиченню інформації, отриманої безпосередньо з музейних експонатів для вирішення встановленої проблеми дослідження. Зазвичай вони містять завдання щось намалювати, оцінити, класифікувати, порівняти, виділити ключові слова, скласти список і т.п. Завдання такого формату вчать «витягати» знання з першоджерел, орієнтуватися в музейному середовищі, бути безпосереднім учасником наукового дослідження. Потім, збираючись разом, учні діляться своїми «відкриттями», систематизують дані та формують загальний висновок за допомогою вчителя. Безумовно, такий

пошуково-дослідницький урок в основі якого – інтрига, проблема, гострота, несподіваність викликає в учнів відповідні переживання та значне зацікавлення.

Проведення дослідження з використанням наукової спадщини діячів української географічної науки можливо безпосередньо під час уроку. Наприклад, у межах вивчення теми «Картографія» в 11 класі доцільно порівняти «Стінну фізичну карту України» Степана Рудницького та сучасну фізичну карту України, акцентуючи на лінії державного кордону, зміні адміністративних одиниць та назв міст [8]. Творчий доробок Степана Рудницького у галузі картографії налічує понад 30 карт різної тематики, що можуть бути цікавими для аналізу або порівняння із сучасними. Звертаючись до цих карт вчитель може дати цікаву інформацію про Степана Рудницького – вченого-особистості. Так ми забезпечуємо виникнення додаткової інтелектуальної енергії, примножуємо кінцевий результат проведеного уроку та формуємо усвідомлене емоційно-ціннісне ставлення до внеску старших поколінь у розвиток вітчизняної географічної науки.

У темі «Населення» курсу географії 8 класу варто за допомогою карти Павла Чубинського «Карта південно-руських говірок», 1871 р. звернути увагу учнів на різноманіття мов та діалектів на території України, встановити причини поширення мови на території певного регіону (географічні, політичні, історичні), систематизувати отриману інформацію і як результат – оформити у вигляді інфографіки [7]. У межах теми «Природа і населення свого адміністративного району» варто організувати дослідження карти «Лемківщина та Надсяння» Володимира Кубійовича [1]. Це може бути самостійна або командна робота з визначення межі етнічної території, дослідження побуту та культури етносу, створення власної карти етнічної групи. Таким чином, краєзнавчий картографічний матеріал допоможе розкриттю загальних закономірностей та явищ, що вивчаються, ілюструватиме та конкретизуватиме матеріал з програми, активізуватиме інтерес до предмету.

Як висновок, слід сказати, що проведений аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив встановити, що питання залучення наукової спадщини діячів географічної науки в освітній процес з метою формування в учнів наукового світогляду раніше не було досліджено. Хоча відповідно до Державного стандарту початкової та базової середньої освіти на уроках географії рекомендовано надавати перевагу тим методам та формам навчання, що здатні формувати наукове мислення та дослідницькі уміння. Оскільки серед найважливіших принципів шкільної географічної освіти залишається науковість, то саме наукова спадщина стає основою для формування змісту шкільної географії. Це може бути матеріал для експерименту, проведення аналогії, аналізу, формування діалектичних поглядів, критичного мислення тощо.

Література:

1. В. Кубійович, М. Кульчицький. Лемківщини й Надсяння. Українське видавництво, місто Краків (фонд Штогрини), 1940.Ф.р.3471, оп.1, спр.74, арк.1.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти від 30 вересня 2020 року [Електронний ресурс]. Доступ: <https://mon.gov.ua/ua>
3. Державний стандарт початкової освіти від 21 лютого 20218 року [Електронний ресурс]. Доступ: <https://mon.gov.ua/ua>
4. Навчальна програма «Природознавство» 5 клас для загальноосвітніх навчальних закладів від 7 червня 2017 року [Електронний ресурс]. Доступ: <https://mon.gov.ua/ua>
5. Навчальна програма «Географія» 6-9 клас для загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту) від 3 серпня 2022 року [Електронний ресурс]. Доступ: <https://mon.gov.ua/ua>
6. Навчальна програма «Географія» 10-11 клас для загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту) від 3 серпня 2022 року [Електронний ресурс]. Доступ: <https://mon.gov.ua/ua>
7. П. Чубинський, К. Михальчук. Карта південно-руських говірок. – 1 : 2 520 000. Надрукована в «Друкарні і Хромо-Літографії А. Траншеля» в Санкт-Петербурзі, 1871 ; 68 x 75 см.

8. С. Рудницький. Стінна фізична карта України. – 1 : 1 000 000. Львів : Накладом Наукового Товариства імени Шевченка, 1918 ; У Відні : Картогр. завод Г. Фрейтага і Берндта. – 1 к. : багатоколір. ; 150 × 215 см.